

Balti kohtumine 2015

■ 2.–4. septembril toimus iga kahe aasta järel peetav Balti kohtumine, sel korral Jürmalas. Iga riigi kümne- kuni mõneteistkümmeliikmelise esinduse tuumiku moodustasid arhiivikasutuse asjatundjad. Kohtumise avasõnadest tutvustasid kolme riigi arhiivijuhid hiljuti tehtut, teoksil olevat või tulevat. Priit Pirsko andis teada uue arhiivihooned Noora kerkimisest Tartus, kuhu on hoone avamist 2017. aastal oodatud tähistama Balti kolleegid. Ramojus Kraujelis tutvustas hoonete renoveerimise ja juurdeehituse Leedus, näiteks kujundatakse Klaipeedas endine pangahoone ümber arhiiviks. Halduslikult on oluline maa-arhiivide kokkutõmbamise kava, millega on osaliselt seotud ka elektroonilise dokumendihalduse riiklik arengukava. Käesoleval hooajal seisab ees arhivaaride koolitusprogramm, mille tulemusi soovitakse näha juba 2016. aastal. Kokkuvõtvalt võib edastada, et Leedus on Eestiga võrreldes pea poole võrra rohkem arhiivitöötajaid ja samuti on arhiivisüsteemi eelarve poole võrra mahukam. Mära Spudža teatas, et Läti Rahvusarhiivis on tänu kliimakontrolli euroinvesteeringule kaasajastamisel hoidlate küttesüsteem. Ees ootab kas uue hoone rajamise ettevalmistus või vana hoonekompleksi renoveerimine. Arhiivi eelarve suurenes tänavu u. 10%, ent sellest tehti riigikaitse ja hariduse edendamise arvelt kärpeid, mistõttu on eelarve hoopis vähenenud. Positiivsena nimetas Läti riigiarhivaar käimasolevaid digiteerimisprojekte koostöös mäluasutuste ja loovühendustega.

Läti Rahvusarhiivi asedirektor Ingūna Slaidiņa tutvustas Läti arhiivide infosüsteemi ühendatud versiooni, mille tunnuslühend on VVAIS (*Vienotā valsts arhīvu informācijas sistēma*). Infosüsteemi arendamiseks on saadud rahastust Euroopa regionaalarengu projektist mitme perioodi jooksul alates 2007. aastast. Tehnilisi probleeme on esinenud hulgaliselt, suvel 2015 avanes süsteem testimiseks ja aasta lõpuks peaks see olema kasutajatele kättesaadav. VVAIS-i ülesehitus on sarnane Eesti arhiivi

infosüsteemiga, ent Läti mudelis on üritatud siduda kõiki tegevusi, sarnanedes seega meie AIS-i algele süsteemile 1990. aastate lõpust. Kui AIS-i oli juba 2010. aastaks jõutud sisestada kõik arhivaalide pealkirjad rohkem kui 8 miljoni kirjega, siis VVAIS-i kirjelduste tasand piirdub seni üksnes arhiivi ehk fondi tasandiga. Kirjelduste sisestamise asemel on Läti arhiivides jätkuvalt rõhk asutuste järelevalvel, mida samuti peaksid töötajad uue süsteemi kaudu haldama hakkama. Lisaks kohmakale haldusküljele ei ole süsteem kasutajasõbralik, nagu selle loojad isegi tõdevad. VVAIS-i funktsionaalsuse arendamine ja lihvimine plaanitakse saavutada 2015. aasta lõpuks. VVAIS-i heatasemelist arengut pidurdab tugevalt püsiva rahastuse puudus. Eesti esindajad soovitasid naabritele kaasata VVAIS-i arendamisesse rohkem töötajaid, kas või rakendada teatud ajal enamust töötajast üksnes süsteemi täiendamisesse ja seejärel võib oodata kiiremat sihilejõudmist. Läti Rahvusarhiiv on arhiivi tasandi kirjeldusi jaganud Euroopa arhiiviportaali APEX, mille kestlikkuses nähakse praegu suuremat lootust.

Läti Rahvusarhiivi vanemametnik Antra Zalubovska kõneles isikutoimikutele ligipääsu probleemidest ja lahendustest. Vastav eriarhiiv loodi Lätis 1994. aastal, arhivaalid pärinevad 1944. aastast kaasajani, moodustades ühtekokku 1,35 miljonit isikutoimikut ja ligi 60 000 asutuste arhivaali. Isikutoimikud koondavad endas passe, meditsiinidokumente, haridusalaseid dokumente ja ka Nõukogude perioodi nn. majaraamatuid. Ainesele kehtivad juurdepääsupiirangud, mis on Eestile 30-75-110 süsteemis täpselt sarnased. Linda Pleša Läti Filmiarhiivist tutvustas audiovisuaalsete arhivaalide taaskasutusega seonduvat. Filmiarhiiv on alates Läti Rahvusarhiivi moodustamisest 2011. aastal selle osa. Filmiainsist on arhiivis ligi 95 000 ühikut, fotosid u. 1,6 miljonit ja helisid suurusjärgus 50 000 ühikut. Aastas tehakse arhiivi keskmiselt 800 külastust ja esitatakse 450 päringut. Teine maailmasõda on kasutajate ringi populaarseim teema. Arhiiv on olnud osaline ka filmide restaureerimise projektides, samuti tuleb tegeleda digitaalselt sündinud filmide vastuvõtu ja säilitamisega.

Guntis Svītīnš valgustas kuulajaid virtuaalnäituste korraldamisest nii Läti Rahvusarhiivis kui ka koostöös teiste mäluasutustega. 2004. aastal alustati esimeste proovinäitustega, üsna ruttu selgus näituste kakskeelsuse ehk läti ja inglise keele vajadus ning seda põhimõtet on ka siiani hoitud. Väljapaistvamatest veebinäitustest tasub nimetada juuniküüditamise aastapäeva

erinäitust (2011), Läti küttide näitust (2011), ülevaadet Kuramaa hertsogitest Gotthardist ja Jamesist (2012), Praha kevade allikanäitust koostöös Balti riikide ja Venemaaga (2013) ning Balti pagulaslaagrite näitust kolme riigi ja rea asutuste ühistööna (2014).

Leedu riigiarhivaar Ramojus Kraujelis ja tema abi Andrius Zilnys andsid teada arhiivikasutuse statistikast 2014. aastal. Kasutajate arv oli Leedus näiteks 39 000, portaali kaudu tehti ligi 340 000 arhiivikülastust ja tellimusi esitati ca 240 000, neist päringuid 31 000. Märkimisväärse osa arhiivide tööst kasutajate suunal hõlmab näituste koostamine, nii oli 2014. aastal näitusi kokku 59, neist 22 virtuaalnäitused. Leedus on veebikasutusse jõudnud ligi 6 miljonit digitaalkujutist, aastas digiteeritakse umbes 800 000 kujutist, millest enamiku moodustavad kirikuraamatud. Pereloo uurimise allikaid digiteeritakse projekti „Genealoogia“ raames, hõlmates poolt miljonit katoliku kiriku arhivaali. Sarnaselt Ees-tille toimub Leedus digiteerimisteenuste koostöö suuremate muuseumide ja uurimiskeskustega, nagu näiteks Yad Vashem ja Stanfordini ülikool.

Leedus tehtavad arhiivitööd käsitlesid lisaks neli kolleegi. Danutė Kontrimavicienė Vilniusest keskendus juurdepääsusüsteemi teoreetilistele raamidele. Gintaras Dručus Kaunase maa-arhiivist kõneles digitaalajastu võimalustest, küsides, kas digiajastu teeb ikka kasutamise mugavamaks ja sisu arusaadavamaks ning kas paberist vabanemise suund on arhiividele mõttekas. Kõneleja pani arhivaaride kogukonnale südamele kaitsta originaali säilimist, mitte piirduda digitaalse koopia säilitamisega ja migreerimisega. Uudisena on Kaunases loomisel arhiivi meediakeskus, kus jagub tegevust arhiivihuviliste kõige laiemale ringile. Ruta Grišinaite rääkis Nõukogude aja uurimise võimalustest digiajastul Leedu nn. parteiarhiivi näitel. Tänapäeval uurijal on ülesande püstitusest allikani jõudmine hoopis lihtsam tänu digiaja võimalustele. Mõistagi on andmete otsing kiirem ja mugavam ning teadagi soovivad uurijad üha enam leida oma uurimistööd kaunistama visuaalselt ainet. Leedu eriarhiivi suund ongi seatud uurijate aitamise ja visuaalse dokumendipärandi digiteerimise järgi. Koostatakse ka virtuaalnäitusi ning tehakse koostööd Hooveri Instituudiga. Vaidas Agurkis kõneles avalikkusega suhtlemise olulisusest ja arhiivipedagoogikast. Esimesel juhul tuleb murda arhiivi puudutavaid müüte ja tuua esile kaasaja inimest kõnetavad arhivaalid, olgu selleks kas Apollo kuulelend, Titanicu hukk või muu üldteada sündmuse kajastus. Leedu

arhiivipedagoogika suund on tuntud isikute ja noori kõnetavate tegevustega haakuvate allikate digiteerimisel. Koostöös koolidega viiakse läbi kahte eriprogrammi, arhiiviope toimub arhiivis ja koolis.

Eesti arhiivinduse viimase aja saavutustest kõnelesid Kaia Ivask, Lauri Leht, Indrek Kuuben, Maive Mürk ja Eva Näripea. K. Ivask ja L. Leht andsid teada Eesti Rahvusarhiivi kasutajate haldamise süsteemi täielikust automatiseerimisest, selle arendamisest ja veebikasutuse statistikast. Virtuaalse uurimissaali ehk teisisõnu arhiivi iseteenindusportaali arendused on toimunud pidevalt alates selle avamisest 2009. aastal. Oluline on süsteemi kakskeelsus – ingliskeelne maailm saab vabalt kasutada arhiiviteenuseid, mida on kokku 70 ringis. Krediid- või deebetkaardi kasutamise võimalus maksete tegemisel muudab arhiivi iseteenindusportaali kasutamise eriti mugavaks. Süsteemi toimimisel on ilmnunud vaid üks probleem – kui server või elektriühendus tõrguvad, siis on teenindus häiritud. Oleme aga lähedal olukorrale, kus tõrgete eemaldamine ei tohiks võtta kauem kui viis minutit.

I. Kuuben ja M. Mürk tutvustasid Esimese maailmasõja arhiiviallikate veebikasutust ühisloomes, kus vabatahtlikud on sisestanud väkkevõetute nimesid, teisisõnu, teinud tänuväärset ja aeganõudvat tööd, mida arhiiv oma jõududega kindlasti ei suudaks. Teiselt poolt näitab see kasutajaskonna usaldamist – oleks naiivne arvata, et üksnes arhiivitöötaja suudab allikaid lugeda või eksimatult kirjeid sisestada. 2015. aasta septembri alguseks oli ühisloomes osalejaid 140 ja leitud ligi 60 000 sõduri nimed. Andmete otsingust on huvitatud kaugelt rohkem inimesi, samuti soovitakse anda arhiivile oma isiklikke dokumente.

E. Näripea tutvustas digiteerimist ja audiovisuaalseid kogusid veebis. Filmi-, foto- ja helipärandi kasutus on suurenenud, samuti on märgatav digiteerimise professionaliseerumine ja koostöö tihenemine partneritega, Eesti näitel peamiselt Eesti Filmi Instituudi ja Eesti Filmi Andmebaasiga. Filmipärandi populariseerimise suunal on viimasel viiel aastal avaldatud rida temaatilisi DVD-sid, neist mitu pühendatud laulupidudele.

Järgmisel Balti arhiivikohtumisel võetakse käsile arhiivide avatuse küsimused kõige laiemas tähenduses. Tulevane kokkusaamine leiab aset 2017. aastal Leedus.

Birgit Kibal